

негативної спрямованості знаходяться під постійним посиленням оперативним контролем з боку оперативних підрозділів установ виконання покарань і тому підвищений оперативний інтерес становить об'єднання у стійкі та багаточисельні групи засуджених нейтральної спрямованості;

по-п'яте, факти готування злочинів окремими засудженими та/або групами засуджених. Зважаючи на широкий спектр злочинів, які вчиняються в установах виконання покарань, у межах цього дослідження неможливо виокремити пошукові ознаки для кожного виду кримінального правопорушення, яке може бути вчинено в установі виконання покарань.

Ключові слова: оперативний пошук, оперативні підрозділи, місце позбавлення волі.

Key words: operative search, operative subdivisions, place of imprisonment.

КАЛЮГА КАРІНА ВІКТОРІВНА

*Класичний приватний університет,
заступник завідувача кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики Інституту економіки та права,
доктор юридичних наук, доцент*

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ТИПОЛОГІЇ ОСОБИ ЯК МЕТОДУ ПОБУДОВИ «КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПОРТРЕТУ ЗЛОЧИНЦЯ»

Наявність різниці людей не підлягає запереченню. Ця різниця робить особистість унікальною. Для вивчення особи в психології прийнято ділити людей на психотипи. У класичному сенсі цього слова під психотипом мається на увазі сукупність характеристик характеру, що визначає відомий тип людини з погляду психології. Завдяки цьому ми можемо передбачати, чого очікувати від людей у тих чи інших ситуаціях та за якими зовнішніми ознаками їх виявляти. Психотип – це сукупність якостей та властивостей особи, яка дозволяє її розпізнати серед всіх інших осіб з позиції психології по-суті це низка факторів, які впливають як на поведінку особи, так і на самосприйняття її особистості. Є різниця з поняттям «тип особи». Яке є більш широким поняттям бо містить поряд з тим, якості та властивості особи ще й соціальні, фізико-біологічні тощо. Тип особи – це психологічні та соціальні особливості (риси) особистості (родоначальник типологічної Гіппократ) (спосіб життя людини, його філософія цінності та її звички), визначальні спрямованість спосіб і стиль її життя. Риси особи (властивості особистості, особистісні риси) – це риси та характеристики людини, що описують її внутрішнє, а ще точніше глибинні особливості. Це те, що треба знати про особливості її поведінки, спілкування та реагування на ті чи

інші ситуації не саме зараз, а при тривалих контактах з особою [1]. До особистісних рис відносять глибинні особливості, що мають як біологічну, так і соціальну природу та визначають більш поверхневі ситуативні прояви [2]. Слід зазначити, що риси характеру винятково ситуативні, тоді як тип особистості надситуативний, тобто проявляється у великому колі ситуації та обставин. Вивчаючи психотипи треба враховувати, що, чим вище рівень особистісного розвитку тим складнішим стає «малюнок особистості» («портрет особистості») і тим важче він вписується в рамки типологій. Чим вище рівень розвитку особистості, тим складніше «криміналістичний портрет особи» і тим складніше його віднести до того чи іншого типу особи. Однак таке дослідження допоможе встановлювати якості та властивості особистості з метою прогнозування, яка саме поведінка для неї найбільш притаманна і яка може представляти потенційну загрозу суспільству.

Треба зважати на темпоритм життя людини який настільки прискорився, що набуваючи розвитку, особа швидко проходить етап розвитку і змін в таких умовах складно розібратися з типологією особистості, що налічує близько психотипи: темперамент по Гіппократу з острова Кос; по Емпедоклу із Сицилії (444 рік до н. е.); по Галену з Риму (130–200 р. н. е.); по Аристотелю з Греції; психотипи: Архаїка; кастова ієрархія у давній Індії; по Юнгу з Німеччини («Психологічні типи особистості» 1921); по Чезарі Ломброзо; за Е. Кречмером; за У. Г. Шелдон з Америки; за Карлом Юнгом; за К. Леонгардом з Німеччини («Нормальні та патологічні особистості»); за П. Б. Ганнушкіну («Клініка психопатій: їх статика, динаміка та систематика»); психотипи соціоніки по Аушрі Аугустинавічюте; психотипи екстрального аналізу (емоційний інтелект (емоція – від. лат. *emovea* – вражаю, хвилюю (...це переживання людиною свого особистого ставлення до тих чи інших явищ навколишньої дійсності, а також суб'єктивного стану, що виникає у процесі взаємодії з навколишнім середовищем та задоволенні своїх потреб (Є. Мельников, 1986 р.); – це психофізіологічна властивість мозку)) за І. Віленьським (українсько-ізраїльський вчений та психолог; роботи: «Емоції та їх аналіз» 1995, «Емоційний вплив у стратегічному маркетингу» 2005, «Таємний сенс емоцій або шлях до Едему» 2008, «Емоції та мотиви поведінки» 2009); психотипи по Іцхака Кальдерону Адізесу (бізнес-консультант, експерт у галузі ефективного управління бізнес-процесами, автор 29 книг, викладач, засновник інституту Адізеса (консалтингової компанії)); психотипи профайлінгу («англ. *profile*» – профіль; автор та творець методик профайлінгу та систем комплексної психодіагностики та верифікації брехні – Олексій Філатов); психотипи енеаграми була розроблена в 1970-і роки болівійцем Оскаром Ічазо (від грец. *ennea* – дев'ять і *gramma* – накреслення); за Ф. Знанецьким та В. Томасом (які розробили одну з перших типологій особистості «Польський селянин в Європі та Америці» (1918–1920)); за О. Є. Лічком; за Джуліаном Ротгером; за К. Максом; за М. Вебером; за Джоном Л. Голландом (досліджував типи особистостей за вибором професійної сфери); за Е. Шпрингером типологізував людську індивідуальність за

ціннісно-орієнтаційною спрямованістю спрямованістю людини, виділив шість ідеальних типів; за Еріхом Фроммом (німецько-американський вчений) (соціальний тип особистості як пануючий тип характеру – це форма зв'язку індивіда та соціуму, «ядро структури характеру, що властиве більшості членів однієї і тієї ж культури, на відміну від індивідуального характеру, який різний у людей тієї ж самої культури». Значення соціального характеру, вважає Е. Фромм, полягає в тому, що він дозволяє найбільш ефективно пристосуватися до вимог суспільства і придбати відчуття безпеки і захищеності. Аналізуючи історію людства, Е. Фромм виділяє кілька типів соціального характеру); за Д. Рісменом (який розробив поняття соціального характеру (яке по суті також означає тип особистості) і запропонував (зокрема разом з Е. Фроммом) опис різних типів соціальних характерів в епоху капіталізму; на його думку, існують певною мірою і в сучасному суспільстві, але питома вага кожного з них залежить від економічно-соціально-демографічних чинників, ступеня урбанізації тощо); за В. Ядовим; жіночі психотипи (У загальних концепціях психотипів немає відмінностей між чоловіками та жінками, хоча для них існують окремі класифікації, що обумовлено типом сприйняття та особливостями нервової системи.); чоловічі психотипи; жіночі психотипи з грецької міфології (Класифікація жіночих психотипів, заснована на грецькій міфології.); жіночі казкові психотипи колірні психотипи по Тому Шрайтеру (засновника та видавця навчального інформаційного журналу для лідерів мережевого маркетингу та власників компаній «Fortune Now», автор серії книг «Великий Ел» та кількох програм навчання; дитячі психотипи; психотипи осіб з психосоматичними та психічними розладами [3]; типологія американських вчених «Великої п'ятірки» (типів особистості) Сучасні соціальні типи в Україні. В Україні відбувається докорінний перелом особистісно-типологічної структури суспільства, змінюються соціальні статуси соціальних груп і соціальних типів особистостей. Практично сьогодні нові базисні типи особистості ще до кінця не сформовані. Певне розповсюдження отримала людина торгового типу, що робить гроші на різниці цін або одержує їх за допомогою різноманітних махінацій, а то й за допомогою злочинів. Засоби масової інформації та судові інстанції підкреслюють факт широкого розповсюдження мафіозного типу особистості, що загрожує важкими наслідками для суспільства. Амбівалентні соціальні типи, суперечності переходу від тоталітарної системи до демократії в Україні зумовлюють переважання «перехідного типу» особистості, який характеризується амбівалентністю – двоїстим, суперечливим ставленням до перспективи розвитку суспільства. Свідомість амбівалентної особистості формується з двох складових – демократичних ціннісних уявлень, з одного боку, і тоталітарних орієнтацій, породжених у жорсткій нормативній системі закритого суспільства – з іншого. Амбівалентні соціальні типи особистості притаманні перехідному типу суспільства. Конформно-амбівалентний тип особистості, для нього є характерним некритичне прийняття будь-яких соціально-політичних альтернатив, а також підтримка політичних

рішень, лідерів і організацій, які взаємно виключають один одного. Конформно-амбівалентна свідомість не може зберігатися довго без руйнівних соціальних та психологічних наслідків для особистості і суспільства. Вичерпання конформно-амбівалентним типом свідомості свого стабілізуючого суспільство потенціалу призводить до дедалі ширшого розповсюдження протилежної амбівалентній реакції – негативізму. Нігілістично-амбівалентний тип особистості. Схильний до заперечення будь-яких альтернатив суспільного розвитку, до негативізму у ставленні до будь-якої організованої політичної сили. Переважання таких реакцій призводить до відмови від політичного життя в усіх його формах, крім стихійного висловлювання невдоволення та протесту. Нігілістично-амбівалентна свідомість чинить опір будь-яким спробам вивести суспільство з кризи перехідного періоду. Будучи в стабільному суспільстві притаманним люмпенізованим та маргінальним верствам, цей тип свідомості за умов затяжної кризи набуває масового поширення. Знайшовши ідеологічну доктрину в нехитромудрому лозунгу «чим гірше, тим краще», він перетворюється на стихію руйнування матеріальних і духовних засад суспільного життя. Мозаїчно-амбівалентний тип особистості. Характеризується суперечливим поєднанням елементів демократичної свідомості, яка формується, та тоталітарних структур, що поступово руйнуються. Мозаїчна свідомість здається найбільш гнучкою, здатною у міру руйнування ідеологічних стереотипів минулого до сприйняття демократичних норм. Переважання того чи іншого типу свідомості зумовлює і можливий варіант розвитку суспільства: до авторитарної влади, до бунту та диктатури або до демократичної еволюції. Відомою в сучасній українській соціології є типологія, запропонована вченим-соціологом Є. Головахою. Головне завдання типології зводиться до пошуку суттєвих ознак, що визначають внутрішні закони розвитку об'єкта і його закономірні зв'язки з іншими об'єктами зовнішнього світу. Широко розповсюджені типології, які об'єднують типи особистостей як носіїв (ознак) певних спільнот (класів, соціальних груп): робітники, службовці, студенти тощо. Слід також виділити маргінальний тип особистості, яка розірвала зв'язок зі своїм соціальним оточенням, але не адаптувалася до нового тощо [4].

Список використаних джерел:

1. Риси особистості. *Психологіс. Енциклопедія практичної психології*. URL : http://psychologis.com.ua/cherty_lichnosti-1.htm (Дата звернення 01.06.2022)
2. Риси особистості. *Психіатрія*. URL : <https://psichiatria.org/risi-osobistosti/> (Дата звернення 01.06.2022)
3. Дорошенко М. М., Зубрицький О. С. Особливості психологічних типів в осіб з психосоматичними та психічними розладами. *Український медичний журнал* № 2(34)III-IV 2003. URL : <https://www.umj.com.ua/article/1253/osoblivosti-psixologichnix-tipiv-v-osib-z-psixosomatichnimi-ta-psixichnimi-rozladami> (Дата звернення 01.06.2022)

4. Соціальний тип особистості. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022)) (Дата звернення 01.06.2022)

Ключові слова: індивідуальність, «криміналістичний портрет злочинця», особистість, психотип, тип особи, типологія особи.

Key words: individuality, «forensic portrait of a criminal», type of person, typology of person.

ФЕДОСОВА ОЛЕНА ВАЛЕРІЇВНА

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем наукового забезпечення правоохоронної
діяльності та якості підготовки кадрів,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання дослідження слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми. Розслідування кожного кримінального правопорушення має свою специфіку, яка визначається обставинами його вчинення та конкретними умовами, у яких слідчий проводить передбачені планом слідчі (розшукові) дії. Обстановка, у якій відбувається розслідування, формується під впливом різного роду об'єктивних (час, місце проведення розслідування, механізм розвитку події, характер його відбиття в навколишньому середовищі тощо) та суб'єктивних чинників (рівень професійної підготовки слідчого, ступінь сприяння чи протидії розслідуванню з боку осіб, що беруть у ньому участь і т.п.) [1, с. 189]. Слідчі ситуації відіграють значну роль під час розробки в методиках розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень науково обґрунтованих систем рекомендацій щодо найбільш доцільного вирішення завдань, що виникають на стадії досудового розслідування. У зв'язку із цим дослідження слідчої ситуації має не тільки практичне, а й теоретичне значення.

Поняття слідчої ситуації досліджується в наукових роботах В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, С. В. Веліканова, А. Ф. Волобуєва, Л. Я. Драпкіна, І. Ф. Герасимова, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та інших. Значна кількість запропонованих